

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΥΛΙΣΜΟΣ

ΧΕΓΚΕΛ — ΦΟ'Υ'ΕΡΜΠΑΧ—ΜΑΡΞ

ΥΠΟ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΑΒΟΥΛΑΡΗ

§ 1. Είναι γνωστόν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Χέγκελ ἔσχε πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν Φιλοσοφικὴν ἐξέλιξιν τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ Φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Χέγκελ ὑπῆρξεν κυρίως τὸ κέντρον περὶ τὸ ὁποῖον ἐστράφη πᾶσα Φιλοσοφικὴ σκέψις καὶ Ἔρευνα. Ἡ ἐπίδησις αὕτη δικαιολογεῖται ἅψ' ἑνὸς ἔνεκα τῆς κατ' ἐξοχὴν ἰδεαλιστικῆς καὶ ὑπερβατικῆς μορφῆς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Χέγκελ, ἡ ὁποία συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ γίνῃ αὕτη ἀσμένως ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν Γερμανῶν Φιλοσόφων, οἵτινες ὑπὸ τὴν κεκτημένην, οὕτως εἰπεῖν, ταχύτητα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάντ περιεπλανῶντο εἰς πεδία Φιλοσοφικῶν ὑπερβατικῶν ἀφαιρέσεων, καὶ ἅψ' ἑτέρου εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ὁποίας ἔτυχεν ὁ Χέγκελ καὶ τὸ Φιλοσοφικὸν του σύστημα ὑπὸ τῆς Πρωσικῆς κυβερνήσεως.

§ 2. Ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χέγκελ ἐπελθοῦσα εἰς τοὺς ὀπαδοὺς του διάσπασις διήρθε τὴν Χεγκελειανὴν Φιλοσοφίαν εἰς τρεῖς κλάδους. Ἡ ἀνάγκη νὰ κατέλθῃ ἡ Φιλοσοφικὴ σκέψις ὡς τὸ ἐπίπεδον πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν διαμαχῶν ὑπῆρξεν ἡ κυρία ἀφορμὴ τούτου. Οἱ πλέον πιστοὶ φίλοι τοῦ Φιλοσόφου οἱ Hinrichs, Geschel, Gabler κλπ. ἐρρίφθησαν εἰς τὸν πολιτικὸν συντηρητισμὸν, ἀποδεχόμενοι τὴν μονοθεΐαν καὶ τὴν κληρικὴν ὀρθοδοξίαν, σχηματίζοντες τὴν δεξιὰν Χεγκελειανὴν πτέρυγα. Τὰ νέα καὶ πλέον φιλελεύθερα πνεύματα Arn. Ruge, Feuerbach, Strauss μετὰ τῶν ὁποίων βραδύτερον ἠνώθη ὁ Br. Bauer, ὑπεστήριξαν τὴν πανθειστικὴν, ἀνθρωπιστικὴν καὶ ἀντικληρικὴν ἐρμηνείαν τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Χέγκελ, σχηματίζοντες τὴν ἄριστεράν Χεγκελειανὴν πτέρυγα. Καὶ τέλος εἰς μέγας ἀριθμὸς ἔμεινε προσκεκολλημένος εἰς τὸ Φιλοσοφικὸν περιεχόμενον τοῦ συστήματος, περιορισθεὶς μόνον νὰ τροποποιήσῃ τὰ σημεῖα ἐκείνα τὰ ὁποία ἔκρινεν ἀτελεῖ.

§ 3. Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ ἐνεφανίσθη κατ' ἀρχὴν ὡς κατ' ἐξοχὴν συντηρητικὴ διδασκαλία, ἀπετέλεσε δὲ τὴν θεωρητικὴν δικαιολόγησιν τοῦ ὑπάρχοντος ἐν Πρωσσίᾳ καθεστώτος καὶ ἐξυψώθη εἰς τὸ περίλαμπρον ἀξίωμα τῆς Βασιλικῆς:—Πρωσσικῆς Φιλοσοφίας. Ἐν ταύτοις ὁμως ἐγγύτερον καὶ προσεκτικώτερον ἐξεταζομένη ἐνεῖχε τὸ φιλελεύθερον καὶ ἐπαναστατικὸν σπέρμα. Ἡ παραδοχὴ ὡς Φιλοσοφικῆς μεθόδου ὑπὸ τοῦ Χέγκελ τῆς διαλεκτικῆς ἐπεδράσε σημαντικῶς ἐν τῷ Φιλοσοφικῷ πεδίῳ καθότι

ἐχρησίμευσεν ἀργότερον ὡς βάσις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πλέον ἐπαναστατικῶν ἀντιλήψεων.

Οἱ ἀριστεροὶ Χεγκελειανοὶ ἀναλαβόντες τὴν ἐρμηγεῖαν καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς πλευρᾶς αὐτῆς τῆς Χεγκελειανῆς Φιλοσοφίας, ὑπεστήριξαν ὅτι καὶ αὐτὴ ἢ γνωστὴ θέσις τοῦ Χέγκελ ἢ ὁποῖα ἔιχε τοσαύτης συμπαθείας ἐκ μέρους τῶν τότε κριτούντων : «πᾶν τὸ πραγματικὸν εἶναι ἔλλογον· καὶ πᾶν τὸ ἔλλογον εἶναι πραγματικόν», δὲν ἔχει τὴν συντηρητικὴν ἔννοιαν ἢ ὁποῖα ἀρχικῶς ἀπεδόθη εἰς αὐτήν. Διότι κατὰ τὸν Χέγκελ ποῦ τὸ ὑπόρχον δὲν εἶναι πραγματικὸν ἐὰν δὲν εἶναι καὶ ἀναγκαῖον, εἶναι δηλαδὴ πραγματικὸν ἐφ' ὅσον εἶναι καὶ ἀναγκαῖον, εὐθύς μάλιστα χάσει τὴν ἀναγκαιότητά του καθίσταται παρᾶλογον καὶ ὡς τιοῦτον προωρισμένον νὰ ἐξαφανισθῆ.

Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ διαλεκτικὴ ἐξ ἄλλου δέχεται ὅτι ἕκαστον σύνολον Φυσικῶν ἢ Κοινωνικῶν φαινομένων ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἐξελίξεώς του δημιουργεῖ καὶ ἀναπτύσσει μέσα εἰς τὰ σπλάγγνα του ἐκείνας τὰς δυνάμεις αἱ ὁποῖαι θὰ τὸ ὀδηγήσουν εἰς τὴν κατοστροφὴν του, ἔπεται ὅτι κάθε δέδομένον σύνολον φαινομένων εἶναι προωρισμένον ὅπωςδήποτε νὰ καταστῆ παρᾶλογον, νὰ χάσῃ τοῦτέστι τὴν ἀναγκαιότητά του, νὰ καταστραφῆ.

Εἶναι φανερόν ὅτι τὰ συμπεράσματα αὐτὰ ὁ Χέγκελ οὐδέποτε ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Φιλοσοφίας του. Ἴσως νὰ διησθάνετο τὴν ριζοσπαστικότητά τῆς Φιλοσοφικῆς του μεθόδου, τῆς διαλεκτικῆς, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἔφθασε μέχρι τῶν ἄκρων. Ὁ Χέγκελ ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν Γερμανίᾳ κοινωνικοπολιτικὴν καιάστασιν ἐθύσασε τὴν τελευταίαν στιγμὴν τὴν ιδέαν τῆς ἐξελίξεως εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ταυτότητος, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συντηρητισμοῦ.

§ 4. Οἱ ἀριστεροὶ Χεγκελεινοὶ βασιζόμενοι εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τῆς Χεγκελειανῆς Φιλοσοφίας, τῆς ὁποίας ἀνεπτύξαμεν ἐν ὀλίγοις τὴν σημασίαν, ἔλαβον ἐχθρικήν ἔναντι τοῦ καθεστῶτος στάσιν. Πρὸς ἀποτελεσματικωτέραν δὲ καταπολέμησιν τούτου ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ὑλισμόν. Ἀλλὰ ἡ παραδοχὴ ὡς κυρίας Φιλοσοφικῆς βάσεως τῆς κατ' ἐξοχὴν ἰδεαλιστικῆς Χεγκελειανῆς Φιλοσοφίας καὶ αἱ ὑποχωρήσεις ἀφ' ἑτέρου εἰς τὸν Ὑλισμόν, ὑποχωρήσεις αἱ ὅπουαι ἐγένοντο ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων τοὺς ἠνάγκασε νὰ ζητήσουν ἐξ ἀρχῆς ἀναθεώρησιν τῶν Φιλοσοφικῶν του ἀπόψεων, καὶ τοὺς ἔφερε πρὸ ἀδιεξόδου.

Ἀκριβῶς τότε ἐδημοσίευσεν ὁ Λ. Φόϋερμαχ τὸ βιβλίον του «Οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ», διὰ τοῦ ὁποίου διακηρύσσων ἀνεπιφυλάκτως τὸν Ὑλισμόν καὶ ἀποκηρύσσων τὸν Ἰδεαλισμόν τοῦ Χέγκελ ἔλυσε τὸν Γόργδιον δεσμόν τῶν Ἀριστερῶν Χεγκελειανῶν.

Ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμαχ εἰς τὰ πρῶτα του μαθήματα ἐδείχθη πιστὸς ὀπιδὸς τοῦ Χέγκελ, ἀλλὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεσπάρθη ἀπὸ τὸν Ἰδεαλισμόν τοῦ διδασκάλου του διὰ νὰ ἐξελεγχθῆ εἰς ἓν εἶδος ἀτομικοῦ νατουραλισμοῦ καὶ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν πλέον ἀκραιφνῆ Ὑλισμόν.

Ἡ πορεία ἐξελιξέως τοῦ Φόϋερμαχ εἶναι μεταβολὴ τοῦ Χεγκελειανοῦ εἰς Ὑλιστήν.

Ὁ Φόϋερμαχ καταλήγει εἰς τὸ νὰ δεχθῆ ἓνα υλισμὸν προσεγγίζοντα τὸν Σπινοζισμόν, ἐνῶ συγχρόνως ἀπορρίπτει τὸν υλισμὸν τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ τὸν σύγχρονόν του Γερμανικὸν υλισμὸν τῶν Büchner, Moleschott κλπ., ἔνεκα τῆς μηχανικῆς του μορφῆς, καὶ τῆς παντελοῦς ἐκ μέρους του παραγνωρίσεως τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ κοινωνικοῦ στοιχείου.

Σχετικῶς ὁ Φόϋερμαχ λέγει ὅτι υλισμὸς στηριζόμενος ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας «εἶναι ἡ βάση τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, ὅχι ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ γνώσις», ἐννοῶν μὲ τὴν φράσιν του αὐτὴν ὅτι ὁ σύγχρονός του υλισμὸς ἠσχολεῖτο μόνον μὲ τὴν στενὴν πειραματικὴν ἔρευναν, μὴ δυνάμενος νὰ συλλίβη δι' εὐρυτέρας ἐπισκοπήσεως τῶν πραγμάτων τοὺς νόμους τῆς καθολικῆς πορείας τοῦ κόσμου, καὶ ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὰ ἐπιστημονικά του δεδομένα νὰ στηρίξῃ μίαν ὁλόκληρον κοσμοθεωρίαν.

Ποία ὑπῆρξε τελικῶς ἡ μορφή ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐγένετο ὁ υλισμὸς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Φόϋερμαχ, κατὰ ποῖον μέτρον περιέχει στοιχεῖα Σπινοζισμοῦ καὶ κατὰ τι διαφέρει ἀπὸ τὸν υλισμὸν τῶν ἄλλων σχολῶν θὰ ἀναφέρωμεν ἐκτενέστερον κατωτέρω. Νῦν ἀπομένει νὰ εἴπωμεν ὀλίγα τιὰ διὰ τὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ Φόϋερμαχ, καθ' ὅτι πολλοὶ ἠμφισβήτησαν τὸν ἀμιγῆ υλισμὸν του ὑποστηρίζοντες ὅτι κατὰ βάσιν ἔμεινεν ἰδεαλιστής.

Ὁ Φόϋερμαχ παρ' ὅλον τὸν υλισμὸν του παρ' ὅλον ὅτι εἰς τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς Φιλοσοφίας δίδει υλιστικὰς λύσεις, καὶ παρ' ὅλον ὅτι εἰς τὸ ἔργον του εὐρίσκονται ἀποσπίσματα πείθοντα ὅτι οὗτος διείδε τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν ὁ υλισμὸς ἐπρόκειτο, κατόπιν τῆς κατευθύνσεως τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχε χαράξει, νὰ ἀκολουθήσῃ, δὲν ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ καὶ παρέμεινεν ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ ἐπιπέδου ἰδεαλιστής. Πράγμα τὸ ὁποῖον συνέβη καὶ εἰς τὴν πλειονότητα τῶν Γάλλων Ὑλιστῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ ἰδεαλισμὸς τοῦ Φόϋερμαχ ἐκδηλοῦται εἰς τὴν ἠθικὴν του καὶ εἰς τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Θρησκείας. Ὁ Φόϋερμαχ δὲν ἐπιζητεῖ τὴν κατάργησιν τῆς Θρησκείας ἀλλὰ τὴν ἀπορρόφησίν της ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν. Στερούμενος οὗτος ἀπλύτως κοινωνιολογικῶν γνώσεων δὲν ἠδύνατο νὰ χρησιμοποίησῃ τὰ θεωρητικὰ ἐκεῖνα ἐφόδια τὰ ὁποῖα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ μίαν ἀκριβεστέραν ἐκτίμησιν τῆς πραγματικότητος. Ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ Θρησκεία μὲ τὸν ἀπόλυτόν της χαρακτῆρα παρὰ τῷ Φόϋερμαχ εἶναι ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου, ὁ ἄνθρωπος δὲ ἐν αὐτῇ θεωρεῖται ὡς ὄν τι ἀφηρημένον μὴ ἀναγνωριζομένων τῶν ἐκάστοτε ἱστορικῶν του καταστάσεων. Τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπετέλεσε τὴν ἀδύνατον πλευρὰν τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Φόϋερμαχ καὶ τὸ ὄριον τοῦ διχασμοῦ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Μάρξ.

§ 5. Πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ Ὑλισμοῦ ὅπως διεμορφώθη παρὰ τῷ Μάρξ, θὰ ρίψωμεν ταχὺ βλέμμα εἰς τὸ κοινωνικοπολιτικὸν περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξεκολάφθη ὁ Μαρξισμός, καθὼς καὶ εἰς τὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο ἡ Ἐπιστήμη. Θὰ ἀναλύσωμεν τοῦτέστι

τοὺς παράγοντας ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπέδρασαν ἀμέσως ἐπὶ τῶν θεωριῶν τοῦ Κάρολ Μάρξ, καὶ οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὰς ἀναγκαίας προϋποθέσεις τῆς διαμορφώσεως τῶν ἰδεῶν του.

Ἡ περίοδος ἡ ἐπακολουθήσασα τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν ὑπῆρξε γενικῶς περίοδος ἀπογοητεύσεως. Ἡ Ἐπανίστασις ἀπέδωκεν ἀποτελέσματα κατὰ πολὺ ἀπέχοντα ἀπὸ τὰ προσδωκόμενα τῆς «καθολικῆς εὐδαιμονίας καὶ ἀπολύτου δικαιοσύνης», ἔνεκα δὲ τούτου ἐνεφανίσθησαν ἐκδηλώσεις καθῶς ὁ Ρωμαντισμὸς ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἡ παρομοία κατεύθυνσις ἐν ταῖς πνευματικαῖς Ἐπιστήμαις, αἱ ὅποιαι ἐσκόπουν νὰ ἐρμηνεύσουν καὶ νὰ κατανοήσουν τὸ λίαν ἀπομεμακρυσμένον παρελθόν.

Ἡ ἀπογοητεύσις ἐκ τοῦ παρόντος καὶ ἡ φρικώδης ἀνάμνησις τοῦ ἀμέσου παρελθόντος ἠνάγκασε τὰ πνεύματα νὰ στραφοῦν πρὸς τὸ ἀπώτερον παρελθόν καὶ νὰ ζητήσουν ὄχι νὰ τὸ καταδικάσουν ἀλλὰ νὰ τὸ κατανοήσουν. Ἡ στροφὴ δὲ αὐτὴ ὡς ἦτο ἐπόμενονον ἐγέννησε τὴν ἰδέαν τῆς Κοινωνικῆς ἐξελιξέως.

Ἀφ' ἑτέρου ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἀπεκάλυψε καὶ νέας δυνάμεις—τάξεις αἱ ὅποιαι ἐπεδίωκον τί—πλέον τοῦ ὅτι ἀπέδωκεν αὐτῇ, καθῶς δὲ ἐξεδηλώθη ὑπὸ τὴν σαφῆ μορφήν τῆς πάλης τῶν τάξεων, ὤθησε τοὺς ἱστορικοὺς ὄχι μόνον νὰ ἀναγνωρίσουν τὸ γεγονός τοῦτο ἀλλὰ καὶ νὰ ἐρευνήσουν ἄλλας ἱστορικὰς περιόδους καὶ ἱστορικά γεγονότα ὑπ' αὐτὸ τὸ πρῶσιμα. Ἡ ἐπέκτασις ἐπίσης τῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ εἰς ἐδάφη μὴ Εὐρωπαϊκὰ ἐπροκάλεσεν ἐρευνας περὶ τὴν Θρησκείαν, τὴν Γλῶσσαν καὶ τὰ ἦθη τῶν πρωτογόνων λαῶν, γεννήσασα τὴν ἀντίληψιν τῆς βαθμιαίας ἀναπτύξεως τῆς Κοινωνίας, τοῦ ἐνόμου καὶ τῆς συνοχῆς τῶν Κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Μάρξ ὑπῆρξεν ἐποχὴ μεγάλων οἰκονομικῶν μεταβολῶν συνοδευόντων τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ κεφαλαισκρατισμοῦ. Ἡ συγκέντρωσις τοῦ κεφαλαίου, ἡ δημιουργία μεγάλης ἐργατικῆς μάζης, ἡ ἐμφάνισις τῆς μηχανῆς, ἡ συγκέντρωσις διαφόρων ἑτεροκλήτων στοιχείων εἰς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα καὶ ἡ ἀναπροσαρμογὴ ὄλων αὐτῶν εἰς τὰς νέας οἰκονομικὰς συνθήκας, ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλων καὶ ἰσχυρῶν κλονισμῶν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἐκδηλουμένην δι' ἄλλεπαλλήλων ἐργατικῶν κινήματων (Παρίσιοι 1830—Γερμανία 1848—Παρίσιοι 1870) καὶ οἰκονομικῶν κρίσεων.

Ἐκ παραλλήλου ἡ μέθοδος ἐρεύνης εἰς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας ἤλλαξεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος οὐσαιωδῶς. Ἔως τότε αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι ἦσαν ἐπιστήμαι αἱ ὅποιαι ἐξήταζον τὴν φύσιν ὡς κάτι τὸ ἀμετάβλητον, τὸ παγίως δεδομένον καὶ τὸ σταθερόν. Ἐξήταζον δηλαδὴ τὰ φαινόμενα ὅπως ἐνεφανίζοντο εἰς ὠρισμένην στιγμὴν καὶ ὄχι ἐν τῇ ἐξελεκτικῇ των πορείᾳ· καὶ τοῦτο διότι προεῖχε πρωτίστως ἡ ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν τὴν φύσιν ὅπως ἐνεφανίζετο εἰς δεδομένην στιγμὴν, καὶ κατόπιν ἐφ' ὅσον τὴν εἶχομεν γνωρίσει νὰ ἐρευνήσωμεν πλέον τὴν καταγωγὴν τῆς.

Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πλέον αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι συσσωρεύσασαι πᾶν τὸ ἀναγκαιούν αὐταῖς ὑλικὸν ἐξελίχθησαν εἰς ἐπιστήμας ἐξεταζούσας τὴν καταγωγὴν, τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν συνάφειαν τὴν συνδέουσαν ὅλα τὰ ὑποκείμενα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν φυσικὰ φαινόμενα εἰς ἓν ἐνιαῖον σύνολον διεπόμενον ὑπὸ γενικῶν νόμων. Ἡ ἔρευνα τούτέστι ἀπὸ στατικῆ μετεβλήθη εἰς δυναμικὴν. Ὅτι ὑπῆρξεν ἡ διαλεκτικὴ ἐν τῷ Φιλοσοφικῷ πεδίῳ ὑπῆρξε διὰ τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας ἡ ἰδέα τῆς ἐξελίξεως.

Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν δὲ αὐτῆς τῆς νέας κατευθύνσεως ἀνεφάνησαν αἱ ἱστορικαὶ ἀνακαλύψεις ὅπως ἡ ἀνάκαλυψις τῶν κυττάρων, ὁ μετασχηματισμὸς τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, ἡ Δαρβινικὴ θεωρία ἐπιχύσασαι νέον φῶς εἰς τὰς Φυσικὰς Ἐπιστήμας καὶ βασίσασαι αὐτὰς ἐπὶ σταθερωτέρου ἐπιπέδου.

Ἐν μέσῳ λοιπὸν τῆς κοινωνικοοικονομικῆς κατστάσεως ὅπως διμορφώθη μετὰ τὴν Γαλλικὴν Ἐπανάστασιν διὰ τῆς προοιούσης ἐπεκτάσεως τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ μὲ τὰ πορίσματα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν βιολογικῶν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἐξελίξεως ὡς ἐφόδια, ἀνεφάνη ὁ Φιλοσοφικὸς Ὑλισμὸς τοῦ Καρ. Μάρξ, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Ἐγκελς, πρέπει νὰ θεωρητῆ ὡς συνέχισις καὶ τελείωσις τριῶν ἰδεολογικῶν ρευμάτων: πρῶτον τῆς Κλασσικῆς Γερμανικῆς Φιλοσοφίας, δεύτερον τῆς Κλασσικῆς Ἀγγλικῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ τρίτον τοῦ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ.

§ 6. Ὁ Κάρολος Μάρξ εὔρεθεις πρὸ προβλημάτων διὰ πρώτην φοράν ἐκδηλουμένων ἐν ὅλῃ τῇ ὀξυτέτῃ, πρὸ ἀντιθέσεων μὴ ἀμβλυθουσῶν εἰσέτι εἰς ἐποχὴν ἔμπλεον ἐπαναστατικοῦ ἐρεθισμοῦ, μὴ ἔσχατον ἐκ καταγωγῆς καὶ ἐκ πεποιθήσεως οὐδεμίαν ἔθνην ἢ θρησκευτικὴν συνείδησιν, ὑπῆρξεν ὁ κῆρυξ τοῦ Διεθνισμοῦ καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ Μάρξ, παρ' ὅλον ὅτι ἀφῆθη νὰ παρασυρθῆ ἀπὸ ἐπαναστατικὰ πάθη, ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἀδιαφιλονικήτως μεγαλοφυΐα καὶ μία τῶν ἰσχυροτέρων φυσιογνωμιῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Προικισμένος μὲ βαθεῖαν παρατηρητικότητα καὶ μεγάλην ἰκανότητα συνθέσεως καὶ εὐρείας ἐπισκοπήσεως τῶν πραγμάτων, ἀνέτιμε κυριολεκτικῶς τὸν ἐξαιρετικῶς πολύπλοκον μηχανισμὸν τῆς κοινωνίας, καὶ καθώρισε, συλλαμβάνων δι' ἀπαραιμίλλου δεξιότητος τὰ ἀόρατα νήματα τὰ συνδέοντα τὰς καθ' ἕκαστον κοινωνικάς ἐκδηλώσεις καὶ διαπερῶν μέχρι τοῦ βάθους αὐτῶν τοὺς πολοσυνθέτους κοινωνικοοικονομικοὺς θεσμούς, τοὺς γενικοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὴν κοινωνίαν.

Ὁ Γερμανὸς καθηγητῆς Werner Sombart παραιτηρεῖ ὅτι τὸν σοφὸν Μάρξ ἐμείωσεν ὁ ἐπαναστατικὸς Μάρξ, ὅτι δηλαδή, τὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Μάρξ ἐβλάπη κατὰ πολὺ ἡ ἐπαναστατικὴ μορφή τὴν ὁποῖαν τοῦ προσέδωκε.

Ὁ Μάρξ οὐδαμοῦ τοῦ ἔργου του διετύπωσε σαφῶς, πλὴν ἐλαχίστων σημείων, τὰς φιλοσοφικάς του ἀντιλήψεις. Ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου οἱ ἀσχοληθέντες μὲ τὸ φιλοσοφικὸν μέρος τοῦ Μαρξισμοῦ, ὑπεστήριξαν τὰς πλέον ἀντιθέτους ἀπόψεις. Προσεπάθησαν κατ' ἀρχὴν νὰ συνδέσουν τὸν Μαρξισμὸν μὲ τὸν ὑπερβατικὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ Κάντ, τὸν ἐμπειριοκρατικ-

σὸν τοῦ Avenarius, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Max. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Κάντ εἶναι ἀληθῶς ἀρκετὰ δυσχερὲς τὸ νὰ ἀποπειραθῇ τις νὰ συνδέσῃ τὸν Κριτικὸν Ἰδεαλισμὸν μὲ τὸν Ὑλισμὸν ὅπως διατυποῦται παρὰ τῷ Μάρξ. Ὁ Βέλγος συγγραφεὺς Βόλτμαν, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει τὴν γνώμην αὐτὴν (Der historische Materialismus) δὲν μᾶς πείθει. Τὸ κύριόν του ἐπιχείρημα εἶναι ὅτι ὅπως ὁ Κάντ δέχεται ὠρισμένας μορφὰς τῆς νοήσεως, τοῦτέστι τὸν χρόνον, τὸν τόπον καὶ τὴν αἰτιότητα ὡς εὐρισκομένας ἐκ τῶν προτέρων, πρὸ πάσης πείρας, ἐν τῷ ὄργάνῳ τῆς γνώσεως ἡμῶν, ἐχούσας τὴν πηγὴν τῶν εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν τοῦ πνεύματός μας· ὅπως δηλαδὴ ὁ Κάντ θεωρεῖ ὠρισμένας ἰδέας a priori δεδομένας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Μάρξ, κρίνων τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα, ἔχει προσχεδιασμένην μίαν γενικὴν ἰδέαν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἐπιζητῇ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, οἰκοδομῶν τὴν Πολιτικὴν Οἰκονομίαν ἐκ τῶν προτέρων.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Βόλτμαν ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Μάρξ καὶ ὁ Κάντ εἶναι τῆς αὐτῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν εἶναι ἀρκούντως πεισικόν. Ὁ Μάρξ ὡς φιλόσοφος ὑπῆρξεν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ Κάντ. Ὁ Κάντ δέχεται ὅτι ἡ συνειδήσις μας εἶναι πηγὴ τῶν γενικῶν νόμων τῆς φύσεως, ὅτι ἡ φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν δὲν ἔχει νόμους, ὅτι τὸ λογικὸν ὀργανώνει τὴν σειρὰν τῶν γεγονότων διὰ νὰ ἐξαγάγῃ νόμους ἐπιτρέποντας τὴν κατὰταξιν, τὴν διευθέτησιν τοῦ διὰ τῶν αἰσθήσεων προσκομιζομένου εἰς τὴν γνῶσιν ἀμόρφου ὕλικου. Ἐνῶ ὁ Μάρξ τούναντίον δέχεται, ὅτι ἄνευ τῆς πείρας δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἐκ τῶν προτέρων γνῶσις, ὅτι ἡ πείρα εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία διαμορφώνει τὰς ἰδέας καὶ οὖν ἡ θέλησις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη συνειδήσις καθορίζονται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν πείραν.

Ἄλλὰ καὶ ἐὰν δεχθῶμεν ὡς ὀρθὸν τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Βόλτμαν πάλιν δὲν δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν ὅτι ὁ Κάντ καὶ ὁ Μάρξ εἶναι τῆς αὐτῆς σχολῆς, διότι τὸ κοινὸν σημεῖον μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν φιλοσόφων, τὸ ὁποῖον ὑποδεικνύει ὁ Βόλτμαν, δὲν εἶναι μεθοδολογικὴ ὁμοιότης, ἀλλὰ ἀπλῆ ὁμοιότης ὡς πρὸς τὸν γενικὸν τρόπον τῆς ἐργασίας, ὡς πρὸς ἓν σημεῖον, ὁμοιότης σημαντικὴ βεβαίως, ἀλλὰ μὴ ἐξαρκούσα νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς ἀνήκοντας εἰς τὴν αὐτὴν σχολὴν τοὺς δύο φιλοσόφους.

Ἐὰν ἀφ' ἐτέρου ἀκολουθήσῃ τις μέχρι τῶν τελευταίων τῶν συνεπειῶν τὰς φιλοσοφίας τοῦ Avenarius καὶ τοῦ Max, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν ὡς βῆσιν τῆς γνώσεως τὴν πείραν, ἀλλὰ ἀρνοῦνται τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξιν τῆς ὕλης, θὰ ἀχθῇ εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν Ἰδεαλισμὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸν σολιππισμὸν, μετὰ τοῦ ὁποῖου βεβαίως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῇ τις ὅτι ἔχει ὁπωσδήποτε σχέσιν ὁ Ὑλισμὸς.

Ἄλλὰ ἐνῶ αὐτὸς ὁ Μάρξ παρέλειψε νὰ ἐκθέσῃ τὴν φιλοσοφικὴν βῆσιν τοῦ ἔργου του εὐρέθῃ ὁ Φρ. Ἐγκελς, ὁ μᾶλλον ἀρμόδιος νὰ ὁμιλήσῃ ἐν προκειμένῳ, ὁ φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Μάρξ, ὁ ὁποῖος διὰ δύο κυρίως

ἔργων του «Ἀντί—Ντύριγκ» και «Λουδοβίκος Φόϋερμαπα» συνεπλήρωσε τὸ κενὸν αὐτό.

Ὁ Κάρολ Μάρξ εἶναι, κατὰ τὸν Ἔγκελς, ὁ Χεγκελειανὸς ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λ. Φόϋερμαπα μετεπήδησεν εἰς τὸν υλισμὸν, διατηρήσας ὅμως ἀρκετὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸν Χέγκελ.

Ὁ Μάρξ διὰ τῆς διατριβῆς τὴν ὁποίαν μετὰ τὸ πέρασ τῶν σπουδῶν του ἐνεφάνισε περὶ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Ἐπικούρου, ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἑλλήνων Φιλοσόφων τῆς μετακλασσικῆς ἐποχῆς και τῶν Γάλλων Φιλοσόφων τοῦ αἰῶνος τῆς διαφωτίσεως, ἐπίδρασιν ἢ ἢ ὁποία και συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ κατ' ἀρχὴν ἐπαναστατικὴν συνείδησιν.

Εἰς τὸ Βερολῖνον ὁ Μάρξ, νεώτατος εἰσέτι, ἀνεμίχθη μὲ τοὺς ἀριστεροὺς Χεγκελειανούς, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐλέγχθη ἤδη, προσεπάθουν νὰ ἐξαγάγουν ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Χέγκελ ἐπαναστατικὰ συμπεράσματα. Ἐπὶ τοῦ Μάρξ ἐπέδρασε βαθέως και τὸν κατέθελεν ἢ ἐν τῇ Χεγκελειανῇ Φιλοσοφίᾳ τόσον σαφῶς διατυπωμένη ἀρχὴ τῆς συνοχῆς και τῆς ἐνότητος τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων ἀφ' ἐνός, ἢ δεξιότεχνία μεθ' ἧς συνεδέοντο και ἐξηγοῦντο αἱ ἱστορικαὶ περίοδοι ἀφ' ἐτέρου, και τέλος, ἢ ἐπίγνωσις τῆς ἐπιδράσεως τῆς κοινωνίας ὡς ἀναγκαίου περιβάλλοντος ἐπὶ τοῦ ἀτόμου.

Τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ἐκείνην εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἐν ὅλῃ τῆς τῆ δξυτήτι ἢ διάσπασις εἰς τὴν Χεγκελειανὴν παράταξιν. Οἱ ἀριστεροὶ Χεγκελειανοὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον διεξήγαγον κατὰ τῶν συντηρητικῶν στοιχείων ἐγκιτέλιπον τὴν ἀδιάφορόν των στάσιν ἐναντι τῶν φλεγόντων ζητημάτων τῆς ἡμέρας. Ἡ ἀνοδος εἰς τὸν θρόνον τῆς Πρωσσίας τοῦ Φρειδ. Γουλιέλμου IV κατὰ τὸ 1840 ἐκπροσωποῦντος τὸν φεουδαρχικὸν συντηρητισμὸν, ὠθησεν αὐτοὺς νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ Φιλοσοφικά των ἐφόδια ὅχι πλέον εἰς ἀφηρημένους Φιλοσοφικοὺς σκοποὺς ἀλλὰ διὰ συγκεκριμένας πολιτικὰς διεκδικήσεις.

Ὁ ἀγὼν κυρίως ἐστράφη περὶ τῆς Θρησκείας εἰς τοῦτο δὲ ἔδωσεν ἀφορμὴν ἐν βιβλίον τοῦ Strauss «ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ» τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη κατὰ τὸ 1835. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐδημιούργησε συζήτησιν περὶ τὴν γέννησιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν ὁποίαν ἀνεμίχθησαν ὁ Βερ. Μπάουερ και ὁ Στίρνερ.

Ἄλλ' ὅπως ἤδη ἀναφῆραμεν οἱ ἀριστεροὶ Χεγκελειανοὶ πρὸς ἀποτελεσματικωτέραν καταπολέμησιν τοῦ συντηρητισμοῦ, ὄχυρονμένου ὀπισθεν μεταφυσικῶν και ἰδεαλιστικῶν θεωριῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ στραφῶσι πρὸς τὸν υλισμὸν, ἐλθόντες εἰς ἀντίφασιν μὲ τὴν κυρίαν των δεξασίαν, τὴν Χεγκελειανὴν δηλονότι Φιλοσοφίαν.

Τὸ βιβλίον τοῦ Λ. Φόϋερμαπα «ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ», τὸ δημοσιευθὲν τὸ 1843, τοῦ ὁποῖου τὴν σημασίαν ἐτονίσσαμεν, ὑπῆρξεν ἢ γέφυρα διὰ τῆς ὁποίας ὁ Μάρξ μετέστη εἰς τὸν υλισμὸν. Σχετικῶς μὲ τὸ βιβλίον τοῦτο ὁ Ἔγκελς ἔγραψεν ἀργότερον· «διεσκόρπισε δι' ἐνός κτυπῆ-

ματος τὴν ἀντίφασιν αὐτὴν καὶ διεκήρυξεν ἀνεπιφυλάκτως ἐκ νέου τὸν θριᾶμβον τοῦ ὕλισμοῦ... ὅποιος δὲν ἔζησε τὴν ἀπελευθερωτικὴν ἐπίδρασιν τοῦ βιβλίου τούτου δὲν δύναται νὰ τὴν φαντασθῆ... ὅλοι ἐγίναμεν ὁπαδοὶ τοῦ Φόϋερμαχ». Ὁ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁλοῖον ὑπεδέχθη ὁ Μάρξ τὴν θεωρίαν τοῦ Φόϋερμαχ καὶ ἡ ἐπίδρασις τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἤσκησεν ἐπ' αὐτοῦ διαφαίνεται καθαρῶτα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Μάρξ, ἡ «Ἁγία Οἰκογένεια», τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ τοῦ Φόϋερμαχ τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου του, τὸν ρόλον αὐτὸν τοῦ Φόϋερμαχ ἀναγνωρίζων πλήρως ὁ Ἑγκελς γράφει «ἐπίσης ἐνόμιζα ὅτι μᾶς ἔμενεν ἐν χρόνῳ τιμῆς νὰ ἀναγνωρίσωμεν πλήρως τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐφ' ἡμῶν, ὑπὲρ πάντα ἄλλον Φιλόσοφον τῆς μεταχρυσολογικῆς ἐποχῆς, ὁ Λουδοβίκος Φόϋερμαχ».

§ 7. Ἡ διαλεκτικὴ ἡ καθιερωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Χέγκελ ὑπῆρξε μία ἀποκάλυψις διὰ τὴν Φιλοσοφίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀνατρέψασα δὲ ἐκ βάθρων τὴν μεταφυσικὴν ἀντίληψιν ἡ ὁποία ἐθεώρει τὸ σύμπαν ὡς τὶ τὸ σταθερὸν καὶ τὸ ἀμετάβλητον καὶ διακηρύσσουσα τὴν ἰδέαν τῆς ἐξελίξεως, ὑπῆρξεν ὁ πρωταρχικὸς ὅρος τῆς περαιτέρω ἀναπτύξεως τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἔπαιξε μέγαν ρόλον εἰς τὴν μετέπειτα πορείαν τῆς Φιλοσοφίας. Οἱ ἀριστεροὶ Χεγκελειανοὶ εἰς τὰ ἐπαναστατικὰ τῶν συμπεράσματα ἤχθησαν βασιζόμενοι ἐπὶ τοῦ διαλεκτικοῦ τρόπου τοῦ σκέπτεσθαι, καὶ ἐπομένως δι' αὐτοὺς ἡ διαλεκτικὴ ἦτο μία κατὰκτησις, ἐν ὅπῳ τοῦ ὁποίου ὅπωςδήποτε δὲν ἐπροτίθεντο νὰ παραιτηθοῦν. Ἔνεκα τούτου καὶ ὁ Μάρξ παρὰ τὸν ὕλισμόν του, ἀπ' ὅλον τὸ Χεγκελειανὸν ἔργον ἐκράτησε τὴν διαλεκτικὴν τὴν ὁποίαν ἐβάσισε ἐπὶ ὕλιστικῷ ἐπιπέδῳ.

Ὁ Μάρξ βυσιζῶν τὴν διαλεκτικὴν ἐπὶ ὕλιστικῷ ἐπιπέδῳ, ταύτην μὲν ἀπῆλλαξε τῆς μεταφυσικῆς τῆς μορφῆς, τὸν δὲ ὕλισμόν ἐθεμελίωσεν ἐπὶ εὐρύτερων βάσεων, δημιουργήσας ἕναν ὕλισμόν ἐντελῶς νέας μορφῆς.

Συνηθίζεται νὰ λέγεται ὅτι ὁ Μάρξ παραλαμβάνων τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Χέγκελ τὴν ἀνέστρεψε καὶ ἀντὶ νὰ δεχθῆ ὡς γενικὴν ἀρχὴν τὴν διαλεκτικὴν κίνησιν τῆς Ἰδέας τοῦ Ἀπολύτου, ἐδέχθη τὴν διαλεκτικὴν ἐξελίξιν τῆς ὕλης.

Σχετικῶς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Μάρξ λέγει: «ἡ ἰδική μου διαλεκτικὴ μέθοδος ὄχι μόνον εἶναι εἰς τὴν βάση της διαφορική ἀπὸ τὴν Χεγκελειανήν, ἀλλὰ εἶναι ἐντελῶς τὸ ἀντίθετόν της. Διὰ τὸν Χέγκελ ἡ ἐξελίξις τῆς σκέψεως, τὴν ὁποίαν οὐτὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα ἰδέα μεταβάλλει εἰς ὑποκείμενον αὐθύπαρκτον, αὐτὴ εἶναι ἡ δημιουργὸς τοῦ πραγματικοῦ. Ἡ πραγματικότης δὲν ἀποτελεῖ εἰμὴ μόνον μίαν ἐμφάνισιν ἐξωτερικὴν τῆς σκέψεως. Ἀντιστρόφως δι' ἐμὲ ἡ ἰδέα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ μεταμορφωμένον καὶ μεταφρασμένον ἐντὸς τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου ὕλικόν. Ἡ διαλεκτικὴ εἰς τὸ Χεγκελειανὸν σύστημα εὐρίσκειται ἐντὸς τῆς κεφαλῆς. Πρέπει νὰ τὴν ἀναστρέψωμεν ἵνα ἀποκαλύψωμεν μέσα εἰς τὸ μυστικόν της περίβλημα τὸν λογικόν της πηρῆνα» (Kapital I. Hamburg 1914).

Ἡ διαλεκτικὴ τὴν ὁποῖαν τελικῶς ἀποδέχεται ὁ Μάρξ λαμβάνει αὐτὴν τὴν μορφήν: Ἄνεφέραμεν ἤδη ἀνφέρω κατὰ ποῖον τρόπον ἠρμήνευσαν οἱ ἀριστεροὶ Χεγκελειανοὶ τὴν γνωστὴν πρότασιν τοῦ διδασκάλου των «πᾶν τὸ πραγματικὸν εἶναι ἔλλογον» καὶ πᾶν τὸ ἔλλογον εἶναι πραγματικόν», καὶ εἴπομεν ὅτι ὅταν ὁ Χέγκελ ἔλεγε πραγματικὸν ἠνόει συγχρόνως καὶ τὸ ἀναγκαῖον «ἡ ἀναγκαιότης εἰς τὴν ἐκδήλωσίν της εἶναι πραγματικότης». Ἄφ' ἐτέρου, ὑπὸ τὴν διαλεκτικὴν ἀρχήν, πᾶν τὸ πραγματικόν, τὸ ἀναγκαῖον ἀποβαίνει σὺν τῷ χρόνῳ μὴ πραγματικόν, χάνει ἐν ἄλλοις λόγοις τὴν ἀναγκαιότητά του, καὶ τοῦτο διότι ἕκαστον σύνολον ἐν τῇ ἐξελικτικῇ του πορείᾳ περικλείει καὶ ἀναπτύσσει τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρνήσεώς του, τὰ ὅποια ἐκδηλούμενα θὰ τὸ ὀδηγήσουν εἰς τὴν καταστροφὴν. Διὰ τὴν διαλεκτικὴν τίποτε δὲν εἶναι σταθερὸν καὶ μόνιμον, ἐπάνω εἰς ὅλα διαφαίνεται ἡ σφραγὶς τῆς ἀναποφεύκτου ἀποσυνθέσεως. Ἐπομένως δυνάμεθα νὰ μεταβάλλωμεν τὴν πρότασιν τοῦ Χέγκελ εἰς τὴν ἐξῆς «πᾶν τὸ πραγματικὸν εἶναι προωρισμένον νὰ γίνῃ μὴ πραγματικόν».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω ἕκαστον κοινωνικὸν ἢ πολιτικὸν σύστημα ὑφίσταται ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν αἱ προϋποθέσεις αἱ ὁποῖαι τὸ ἐδημιούργησαν. Εὐθύς ὡς αὐταὶ ἐξαφανισθοῦν τὸ σύστημα χάνει τὴν ἀναγκαιότητά του, καθίσταται μὴ πραγματικόν, καὶ ὡς τοιοῦτον προωρισμένον νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς ἄλλο τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει ὅλα τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν ὑπαρξίν του στοιχεῖα.

Ἡ Χεγκελειανὴ διαλεκτικὴ ἐφαρμοζομένη, κατὰ τὸν Μάρξ, ἐπὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας καὶ γενικώτερον ἐπὶ τῆς Κοινωνίας, ἐφ' ὅσον ἔχει ὑλιστικὴν βάσιν, ἀνατρέπει καὶ μεταβάλλει εἰς ἐρείπια τὸ ἰσχυρὸν πολιτικο-οικονομικὸν καθεστῶς.

§ 8. Ὁ υλισμὸς ὅπως ἀνεπτύχθη ὑπὸ τοῦ Μάρξ ἔλαβεν ἐντελῶς νέαν μορφήν διαφέρουσαν οὐσιωδῶς ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν υλισμὸν τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν σύγχρονόν του Γερμανικὸν υλισμὸν (Büchner κλπ.). Ἐκ τούτου δὲν ἔπεται ὅτι ὁ υλισμὸς τοῦ Μάρξ εἶναι ἐντελῶς ἄλλο Φιλοσοφικὸν σύστημα καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Γαλλικὸν υλισμὸν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἀντιθέτως μεταξὺ τοῦ Μάρξ καὶ τοῦ Γαλλικοῦ υλισμοῦ ὑπάρχουν πολλὰ τὰ κοινὰ σημεῖα. Καὶ ἐφ' ὅσον υλισμὸς εἶναι ἀπλῶς ἡ θεωρία ἡ ὁποία εἰς τὸ βασικὸν πρόβλημα τοῦ τί προϋπήρξε, τὸ πνεῦμα ἢ ἡ ὕλη, δίδει τὴν ἀπάντησιν ὅτι προϋπήρξεν ἡ ὕλη, ὑπονοεῖται ὅτι, ὅσασδήποτε μορφᾶς καὶ ποικιλίας καὶ ἂν ἐμφανίσῃ κατὰ βάσιν εἶναι μία θεωρία, στηριζομένη εἰς τὴν αὐτὴν γενικὴν ἀρχήν.

Τὰ σημεῖα εἰς τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ διαστείλωμεν εὐκρινῶς τὸν Μαρξιστικὸν υλισμὸν τοῦ Γαλλικοῦ εἶναι κυρίως τὰ κάτωθι: Ὁ Γαλλικὸς υλισμὸς ἐξ ὄλων τῶν κλάδων τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν ἐστηριζέτο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Μηχανικὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀπέδιδεν ὑπερβάλλουσας σημασίαν, καὶ τὴν ὁποῖαν ἐθεώρει λόγῳ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως χημικῶν καὶ βιολογικῶν γνώσεων, ὡς τὴν κλεῖδα τοῦτε ἐνοργάνου καὶ ἀνοργάνου κόσμου.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς Γεολογίας, τῆς Χημείας καὶ τῶν λοιπῶν κλάδων τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν ὄφειλε νὰ μετατρέψῃ βασικῶς τὴν μορφήν τῆς Φιλοσοφίας ἢ ὁποῖα ἐβασίζετο κυρίως ἐπὶ τῶν δεδομένων αὐτῶν.

Ἐξ ἄλλου πρὸ τοῦ Χέγκελ ἢ μὴ διαλεκτικῆ ἐνατένιαις τοῦ συνόλου τῶν Φυσικοκοινωνικῶν Ἐπιστημῶν ὠδήγησε τὸν ὕλισμὸν εἰς τὸ νὰ λάβῃ εἰδικήν, περιορισμένην μορφήν, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀντιμετώπιζε τὴν φύσιν, οὐχὶ ἐν τῇ ἐξελικτικῇ της πορείᾳ τῶν ἐναλλασσομένων μορφῶν ἀλλὰ ἐν τῇ ἀδρανεῖᾳ της, οὐχὶ δυναμικῶς ἀλλὰ στατικῶς. Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ διαλεκτικοῦ τρόπου ἐρεῦνης, ἢ γενομένη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, καθὼς ἤδη ἐτονίσθη ἐνεφύσησεν εἰς τὸν ὕλισμὸν νέαν ζωὴν καὶ τὸν ἐβάσισεν ἐπὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως.

Ῥσαύτως ὁ Ἔγκελς χωρίζει ἀπολύτως τὸν σύγχρονόν του Φιλοσοφικὸν ὕλισμὸν τοῦ ὕλισμοῦ τοῦ Μάρξ, ἀποδίδων εἰς τὸ πρῶτον μονομέρειαν, ἀποκλειστικὴν προσήλωσιν εἰς καθαρῶς φυσιολογικὰ συμπεράσματα καὶ ἀνικανότητα εὐρυτέρας ἐπισκοπήσεως τῶν πραγμάτων.

§ 9. Πολλοί, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἠμφισβήτησαν ὅτι ὁ Φόϋερμαχ ὑπῆρξεν ὕλιστής καὶ παρουσιάζουν τὸν «ἀνθρωπισμόν» του ὡς τί τὸ λίαν ἀφηρημένον. Ἐν τούτοις εἶναι γεγονός ὅτι ὁ Φόϋερμαχ, παρ' ὅλον ὅτι εἰς ὠρισμένας στιγμὰς δὲν ἔπαυσεν ἐρωτοτροπῶν μὲ τὸν ἰδεαλισμόν, ὑπῆρξε κατὰ βάσιν ὕλιστής. Ὁ Μάρξ καὶ ὁ Ἔγκελς εἶναι ἀναμφίβολον ὅτι ἐθεώρουν τὸν Φόϋερμαχ ὡς καθαρῶς ὕλιστήν. Σχετικῶς δ' Ἔγκελς γράφει «εἰς ὠρισμένην στιγμὴν αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως εὐρέθη ὁ Φόϋερμαχ πρὸ τελείας συγκρούσεως μὲ τὸ ἰδεαλιστικὸν σύστημα τοῦ προκατόχου του. Τὸν κατέκτησε τέλος μὲ ἀκατανίκητον δύναμιν ἢ συναίσθησις ὅτι ἡ προαιωνία ὑπαρξις τῆς ἀπολύτου ιδέας . . . εἶναι ἐν φανταστικῶν ὑπόλειμα ἀπὸ τῆς πίστεως εἰς τὸν δημιουργόν. Ἐπίσης ὅτι ὁ ὕλικὸς κόσμος ὁ προσιτὸς εἰς τὰς ἐξωτερικὰς μας αἰσθήσεις, εἶναι ὁ μοναδικὸς πραγματικὸς κόσμος». Ἀπὸ τὴν περικοπὴν αὐτὴν καταφαίνεται ὁ κύριος λόγος ὁ ὁποῖος ἔπεισε τὸν Φόϋερμαχ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἰδεαλισμόν καὶ νὰ ἀσπασθῇ τὸν ὕλισμόν.

Τὰ μέρη ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἐκδηλοῦται ὁ ἰδεαλισμὸς τοῦ Φόϋερμαχ ὑπῆρξαν τὰ μῖλλον ἀσυνεπῆ πρὸς τὰς γενικὰς ἀρχὰς τῆς Φιλοσοφίας του, καὶ τὰ ὅρια ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρχίζει ἢ κατεύθυνσις τὴν ὁποῖαν ἠκολούθησεν ὁ Μάρξ νὰ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Φόϋερμαχ.

Εἰς τὸ ἄρθρον του ὁ Φόϋερμαχ «Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie» γράφει τὰ ἑξῆς: «τὸς ἀληθεῖς σχέσεις μεταξὺ νόησεως καὶ εἶναι δέον νὰ τὰς ἐκφράσωμεν κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον: τὸ εἶναι εἶναι τὸ ὑλοκείμενον καὶ ἡ νόησις τὸ κατηγορούμενον. Ἡ νόησις καθορίζεται ἀπὸ τὸ εἶναι ἀλλὰ ὅχι τὸ εἶναι ἀπὸ τὴν νόησιν». Ἡ πρότασις αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς μία τῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν τοῦ ὕλισμοῦ καὶ χαρακτηριστικὴ αὕτη μόνον ὡς ὕλιστικὴν ὄλην τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Φόϋερμαχ. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐχρησίμευσεν ὡς βάσις εἰς τὴν ὕλιστικὴν ἐξήγησιν τῆς ἱστορίας τὴν ὁποῖαν μᾶς ἔδωσεν ὁ Μάρξ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Φόϋερμαχ πλησιάζει τὸν Σπινόζα. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ ὥστε νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ υλισμὸς τοῦ Φόϋερμαχ καὶ τοῦ Μάρξ ὡς εἶδος Σπινοζισμοῦ.

Ὁ Πανθεϊσμὸς πράγματι τοῦ Σπινόζα ὑπεστηρίχθη ὅτι εἶναι Θεολογικὸς υλισμὸς εἰς τὸν ὁποῖον γίνεται σύγχυσις μεταξὺ ὕλης καὶ Θεοῦ. Ἐὰν ἐξετάσωμεν ἐγγύτερον τὴν οὐσίαν ἐκείνην τὴν ὁποῖαν ὁ Σπινόζα ἀποκαλεῖ Θεὸν ὑὰ ἴδωμεν ὅτι εἶναι ἡ ὕλη. Ὁ Φόϋερμαχ ἀφαιρεῖ τὸν Θεὸν ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν τοῦ Σπινόζα καὶ τὴν μετατρέπει εἰς Φιλοσοφίαν υλιστικὴν. Ἔνεκα τούτου δὲ ὁ υλισμὸς τοῦ Φόϋερμαχ θεωρεῖται ὡς Σπινοζισμὸς ἀπηλλαγμένος τῆς θεολογικῆς του προσθήκης.

Νῦν ἀπομένει νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ λύσις τὴν ὁποῖαν δίδουν εἰς τὸ βασικὸν πρόβλημα τῶν σχέσεων τῆς νοήσεως πρὸς τὸ εἶναι ὁ Φόϋερμαχ καὶ ὁ Μάρξ, δὲν ἐξαλείφει τὰ στοιχεῖα τῆς μεταξὺ ὕλης καὶ δυνάμεως ἀντιφάσεως, ὅπως εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποθέσῃ τις. Ὁ ἰδεαλισμὸς εἰς τὴν λύσιν τοῦ προκειμένου προβλήματος ἤγετο διὰ τῆς ἐξαφανίσεως τοῦ ἐνὸς τῶν στοιχείων τῆς ἀντιφάσεως, ἀρνούμενος τοῦτέστι τὴν ἀντικειμενικὴν ὑπαρξίν τῆς ὕλης. Ὁ υλισμὸς τοῦναντίον τοῦ Φόϋερμαχ διατηρεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀντιφάσεως ἀλλὰ καὶ συγχρόνως ἐξηγεῖ τὸ ἓν διὰ τοῦ ἄλλου, ἀναγνωρίζομένης τῆς δυνάμεως ὡς λειτουργίας τῆς ὕλης, ἤτοι τῆς ἐνότητος, οὐχὶ τῆς ταυτότητος, ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου.

Ἄνωτέρω εἶπομεν ὅτι ὁ Φόϋερμαχ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ πεδίου παρέμεινεν ἰδεαλιστής. Ἐν τούτοις εἰς τὸν Φόϋερμαχ συναντῶμεν περικοπὰς ὡς ἡ κατωτέρω: «σκέπτομαι ὡς ὑποκείμενον αὐθύπαρκτον ἀνεπτυγμένον ἀπὸ τὴν ἱστορίαν, γενικευμένον, συνδεδόμενον μὲ τὰ πάντα, μὲ τὸν χῶρον, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Αἱ σκέψεις μου δὲν ἔχουν τὴν ἀρχὴν των καὶ τὴν βάσιν των ἀμέσως εἰς τὴν ἰδίαν μου ὑποκειμενικότητα, ἀλλὰ εἶναι συνέπειαι· ἡ ἀρχὴ των καὶ ἡ βάσις των εἶναι ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ βάσις τῆς ἰδίας τῆς παγκοσμίου ἱστορίας». Αἱ περικοπαὶ αὗται δύναται νὰ εἴπη τις ὅτι περιέχουν ἐν σπέρματι τὴν ἀντίληψιν τῆς υλιστικῆς ἐξηγήσεως τῆς ἱστορίας. Ἄλλὰ ὁ Φόϋερμαχ διὰ διαφόρους λόγους δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναπτύξῃ περαιτέρω τὰς ἀκριβεῖς αὐτὰς θέσεις οὐδὲ ἐπροχώρησε πέραν τούτου, παραμείνας ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ ἰδεαλιστής.

Ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὸ τὸ σημεῖον ἤρχισεν ὁ Μάρξ νὰ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Φόϋερμαχ. Ὁ Μάρξ, ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἐλέχθη, ἠσπάσθη τὸ πλεῖστον τῶν υλιστικῶν ἀπόψεων τοῦ Φόϋερμαχ, ὅταν δὲ ἤρχισε νὰ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν τούτου, δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐμβαθύνει τὰς ἀπόψεις τοῦ διδασκάλου του, ἐπεκτείνων τὸν υλισμὸν καὶ εἰς ἐκεῖνα τὰ πεδία τῆς γνώσεως τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ὡς τὰ πλέον ἀσφαλῆ φρούρια τοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Φόϋερμαχ εἶχε παραμείνῃ ἰδεαλιστής.

Συγκεκριμένως ὁ Φόϋερμαπαχ λέγει « ἡ τέχνη, ἡ θρησκεία κλπ. δὲν εἶναι παρὰ ἐκδηλώσεις ἢ ἀποκαλύψεις τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας » ἐνωῶν μὲ τὴν φράσιν « ἀνθρωπίνη οὐσία » ἀορίστως τὴν « ἐπικοινωνίαν, τὴν ἔνωσιν ἀνθρώπου μὲ ἀνθρωπον ». Ὁ Μάρξ ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ τὸ μέρος αὐτὸ ἀκριβῶς τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Φόϋερμαπαχ ἤρχισε τὴν ὑλιστικὴν ἐξήγησιν τῆς ἱστορίας καθορίσας ἀναλυτικώτερον τὴν σημασίαν τῆς φράσεως « ἀνθρωπίνη οὐσία », ὡς τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῶν δημιουργουμένων ἐν τῇ Κοινωνίᾳ.

§ 10. Αὐταὶ εἶναι περὶ τοῦ αἰβάσεις τοῦ Φιλοσοφικοῦ μέρους τοῦ ἔργου τοῦ Μάρξ, ὕλισμός ἀφ' ἑνός, διαλεκτικὴ ἀφ' ἑτέρου. Βάσεις τοῦτέστιν ὑλιστικαί, συνδέουσαι κατ' ἀνάγκην τὴν περαιτέρω τύχην τοῦ Φιλοσοφικοῦ ἔργου τοῦ Μάρξ μὲ τὴν μέλλουσαν πορείαν τοῦ ὕλισμοῦ. Δεδομένου δὲ ὅτι κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τοῦ ὕλισμοῦ παρετηρήθη ἐκδηλουμένη ἀπὸ τοῦ 1870 ποιᾶντις ἀντίδρομεις, ἔπεται ὅτι καὶ ὁ ἱστορικός ὕλισμός διέρχεται τὰς στιγμὰς αὐτὰς κρίσιν εὐρισκόμενος εἰς τὴν πλέον ἐπικίνδυνον καμπὴν τῆς ἐξελίξεώς του, ἀγνωστον ποῦ μέλλουσαν νὰ ὀδηγήσῃ.

Διότι, ἵνα καταδειχθῇ καὶ ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ ἴσως ἡ ἀλήθεια τῆς διαλεκτικῆς γίνεται διαλεκτικῶς, καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς Φιλοσοφικῆς σκέψεως. Τὸν ἰδεαλισμὸν τοῦ Χέγκελ ἐπηκολούθησεν ὡς ἀντίδρομεις ὁ ὕλισμός τῶν Φόϋερμαπαχ, Μάρξ, Büchner, καὶ τὸν ὕλισμὸν αὐτῶν ἤρχισε διαδεχομένη στροφή πρὸς τὸν ἰδεαλισμόν. Ἡ μεταφυσικὴ ἐπανεγεννήθη ἐκ τῆς τέφρας τῆς μὲ διαθέσεις ὀλιγώτερον ἀδιαλλάκτους ἀλλὰ καὶ μὲ μεγαλειτέραν συναίσθησιν τοῦ ρόλου τῆς καὶ τῆς δυνάμεώς τῆς. Ἡ ἐκ μέρους τῆς περιφρόνησις ἐπιστημονικῶν δεδομένων ὑπῆρξεν ὁ κύριος λόγος τῆς προσκαίρου τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ὕλισμοῦ. Τοῦτο ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τῆς ἡ νέα ἰδεαλιστικὴ Φιλοσοφία κατοφεύγει πλέον συχνότατα εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ προσπαθεῖ νὰ νομομοποιηθῇ εἰς τὰ ὅμματα τῆς λογικῆς.

Ὁ ὕλισμός ἐκτελέσας τὸν ἱστορικόν του προορισμὸν φαίνεται ὅτι παραχωρεῖ τὴν θέσιν του εἰς τὸν ἰδεαλισμόν.

Ἐν τούτοις ἡ τελευταία λέξις οὔτε καὶ τώρα πρόκειται νὰ λεχθῇ. Οἱ διάφοροι μεγάλοι κατὰ καιροὺς Φιλόσοφοι Κάντ, Χέγκελ, Μάρξ οἱ ὅποιοι ἀπέβλεπον ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ των ὡς πρὸς τὴν τελείωσιν καὶ τὸ κορυφωμα τῆς ὅλης Φιλοσοφικῆς σκέψεως, δὲν εἶναι, εἰμὴ πρόδρομοι τῆς διανοίας ἐκείνης, ἡ ὁποία προικισμένη μὲ ὅλα τὰ ἐφόδια, καὶ ἐμφανιζομένη τὴν κατάλληλον στιγμὴν, θὰ ἀναλάβῃ καὶ θὰ φέρῃ εἰς εὐτυχὲς πέρας τὸ ὑψηλὸν τῆς ἀληθείας ἔργον.